

Reglement for Forskningsetisk utvalg ved Høgskulen på Vestlandet – arbeidsgruppas vurderinger

Bakgrunn

Forskningsetikk omfatter etiske aspekter ved forskerrollen og utøvelsen av forskningsarbeidet. Det handler om lover og regelverk og om bevisst uredelighet og juks, men det handler like mye om holdninger, kultur og om god vitenskapelig praksis. All forskning skal utføres i samsvar med anerkjente forskningsetiske normer og bygge på prinsippene om respekt, gode konsekvenser, rettferdighet og integritet. Slike normer og retningslinjer kan til dels være fag- og temaspesifikke, og bygger på internasjonale deklarasjoner og konvensjoner. De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK) i Norge er frittstående organer for forskningsetiske spørsmål og gransking av uredelighet i forskning på alle fagområder. Disse har etablert egne forskningsetiske retningslinjer for medisin og helse, naturvitenskap og teknologi, samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, forskning på menneskelige levninger og forskning på internett.

Høgskulen på Vestlandet (HVL) må ha system og ordninger som sikrer at forskningen ved institusjonen skjer i samsvar med disse normene. Dette inkluderer opplæring, bevisstgjøring og diskusjon rundt hva slike normer omfatter og innebærer, hvordan en skal handle dersom en mistenker at forskning en selv eller andre er med på ikke er forskningsetisk forsvarlig, og hvordan institusjonen skal følge opp og behandle saker som omhandler mistanke om brudd. Forskere skal til enhver tid opptre med aktsomhet for å sikre at all forskning skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. Institusjonen skal også kunne følge opp enkeltforskere og annet aktuelt personell for å sikre at forskningsaktivitetene er i tråd med rådende forskningsetiske retningslinjer, og legge til rette for forskernes muligheter til å følge disse. Institusjonen har også et ansvar for å følge opp forskningsetiske aspekt overfor studentene, og til å være tydelig på faglærer og veileders rolle i forskningsetikk.

Ny forskningsetikklov

Forslag til ny forskningsetikklov, «Lov om organisering av forskningsetisk arbeid», skal behandles i Stortinget i løpet av våren 2017. Her stilles det krav til forskningsinstitusjonenes rolle og plikt til å sikre at forskningen ved institusjonen skjer i henhold til anerkjente forskningsetiske normer (§ 5), og til forskningsinstitusjonenes behandling av

uredelighetssaker (§ 6). Det foreslås at institusjonene får et lovpålagt ansvar for at kandidater og ansatte gis nødvendig opplæring i anerkjente forskningsetiske normer, og at alle som utfører eller deltar i forskningen er kjent med disse. I tillegg foreslås det at alle institusjoner skal ha et «redelighetsutvalg» med nødvendig kompetanse i forskning, forskningsetikk og jus, at institusjonen skal fastsette retningslinjer for behandling av saker om mulig brudd på anerkjente forskningsetiske normer, og angi når det som ledd i behandlingen skal innhentes en uttalelse fra redelighetsutvalget.

Selv om den nye loven per dato kun foreligger som en Stortingsproposisjon er det grunn til å tro at det ikke blir store endringer med hensyn til kravene som settes til institusjonenes system for behandling av forskningsetiske saker, og arbeidet med å etablere forskningsetiske rutiner for HVL baserer seg derfor på dette. Som første ledd i dette arbeidet anbefales det at HVL oppretter et felles redelighetsutvalg gjeldende fra 1.1.2017, og at tilhørende reglement og rammeverk tar utgangspunkt i ny lov slik at det ikke blir nødvendig å gjøre (betydelige) endringer når den nye forskningsetikkloven trer i kraft.

Dagens situasjon

Reglementet for Forskningsetisk utvalg er en del av et større kvalitetssikringssystem for forskning. Ved de fleste UH-institusjonene er det etablerte retningslinjer for melding og behandling av saker som gjelder alvorlige forskningsetiske brudd, og disse er en del av institusjonenes kvalitetssikringssystem. Dette gjelder blant annet meldeskjema, og retningslinjer for saksbehandling på ulike nivå i institusjonene. Når det gjelder saker som omhandler alvorlig brudd har de nåværende institusjoner ulike løsninger for hvordan disse behandles. HiB har per dato et eget redelighetsutvalg, ved HiSF opererer det sentrale FoU-utvalget som Forskningsetisk utvalg når saker om alvorlig brudd behandles, mens det ved HSH er ledergruppa som har tilsvarende funksjon.

Etableringen av et felles Forskningsetisk utvalg for HVL er første ledd i et større arbeid med å etablere felles kvalitetssikringssystem for forskning.

Reglementets oppbygging og form

Forslag til «Reglement for Forskningsetisk utvalg ved Høgskulen på Vestlandet» har tatt utgangspunkt i reglementet til dagens Redelighetsutvalg ved HiB, som igjen tok utgangspunkt i tilsvarende reglement ved Universitetet i Bergen. Det er gjort endringer for å samsvare med

krav som stilles i forbindelse med den nye forskningsetikkloven, samt andre mindre endringer med hensyn til saksgang og formuleringer.

Forslag til reglement er skrevet på bokmål, mest fordi dette er målformen medlemmene av arbeidsgruppa benytter. Det må vurderes hvilken målform det endelige reglementet skal ha, evt. om det skal foreligge i begge målformer, og engelsk.

I og med at organisasjonskartet for HVL ikke er klart når dette forslaget skrives tas det forbehold om at det må gjøres endringer i organisasjons- og funksjonsbetegnelser for å samsvare med den nye strukturen.

[Kommentarer til forslag til «Reglement for Forskningsetisk utvalg for Høgskulen på Vestlandet»](#)

Utvalgets navn og formål (§1)

Loven omtaler utvalget som et redelighetsutvalg, som også er navnet til tilsvarende utvalg ved HiB i dag. Det er arbeidsgruppas vurdering at Forskningsetisk utvalg bør benyttes som navn på utvalget da dette henviser til et noe mer omfattende mandat utover det å behandle saker som er knyttet til redelighet, og dermed passer bedre til bredden av oppgaver som er beskrevet i formålet og mandatet for utvalget. Eksempelvis skal utvalget ha en rolle i oppbygging av en god kultur for forskning og forebygging av brudd på forskningsetiske normer, i tillegg til å behandle konkrete redelighetssaker. Arbeidsgruppa foreslår at utvalget forkortes FU-HVL.

Forskningsetiske normer (§2)

Denne paragrafen hadde tidligere navnet redelighetsnorm. Forskningsetiske normer er imidlertid et bredere og mer inkluderende begrep, og i tråd med formål og mandat. Det er allikevel viktig at definisjonen på vitenskapelig uredelighet henger ved.

Departementet har bevisst unnlatt å definere anerkjente forskningsetiske normer i lovforslaget da de mener at dette er noe som skal formes av institusjonene og forskersamfunnene selv. I Norge utarbeides forskningsetiske retningslinjer av De nasjonale forskningsetiske komiteene (FEK). Disse retningslinjene er i samsvar med forskningsetikkloven, og er langt på vei en kodifisering av anerkjente forskningsetiske normer og omfatter i stor grad internasjonale deklarasjoner og konvensjoner. Retningslinjene omfatter alle fagområder ved HVL.

Flere av retningslinjene fra FEK foreligger også på engelsk, noe som er viktig da forskningen blir mer internasjonal og flere utenlandske kandidater og gjesteforskere vil inkluderes i forskning som utføres ved HVL.

Institusjonene kan også etablere egne forskningsetiske retningslinjer som supplerer de nasjonale retningslinjene. Arbeidsgruppa anser at de retningslinjene som er gitt av FEK er dekkende for vår virksomhet.

Alle de tre høyskolen som blir en del av HVL har etablert internkontrollrutiner for forskningsetikk. Disse vil bli samordnet i et felles system for internkontroll med tilhørende regler og retningslinjer. I tillegg vil det etableres et felles system for sikker lagring av data på en forskningsserver.

Utvalgets mandat (§3)

Brudd på anerkjente forskningsetiske normer

I forslag til ny forskningsetikklov § 6 står det at «Forskningsinstitusjonene skal fastsette retningslinjer for behandling av saker om mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer. Retningslinjene skal også angi når det som ledd i behandlingen skal innhentes en uttalelse fra redelighetsutvalget». Det forutsettes at redelighetsutvalgene som hovedregel behandler alle saker der det er snakk om å avgi uttalelse om vitenskapelig uredelighet, altså i de alvorligste tilfellene. Dette vil sikre den mest grundige vurdering. I henhold til mandatet som foreslås for det forskningsetiske utvalget ved HVL vil utvalget ha en rolle i institusjonen som omfatter et bredere perspektiv enn bare de groveste sakene i henhold til brudd på anerkjente forskningsetiske normer.

Forebygging og kulturbygging

Som beskrevet tidligere får utvalget en viktig rolle som rådgivende ekspertgruppe for forebygging av uredelighet og oppbygging av god kultur for forskning. Den praktiske gjennomføringen av utvalgets forebyggende rolle vil i stor grad utøves av forskningsadministrasjonen og av dem som underviser og veileder i forskningsetikk.

Studenter

Arbeidsgruppa har lagt til at utvalget også kan behandle forskningsetiske saker som involverer studenter. Det er en målsetting at undervisningen ved HVL i stor grad skal være forskningsbasert, i tillegg er det mer vanlig at studenter deltar direkte i forskningsprosjekter, og at studentoppgaver ofte skrives i en form som kan føre til vitenskapelig publisering. Studenter kan således bli involvert i uredelighetssaker, og tas med i reglementet.

Sammensetning (§4)

Sammensetningen av forskningsetisk utvalg vil til dels avhenge av den organisasjonsstrukturen som etableres for HVL, og dermed kan rolle- og begrepsomtalen som benyttes her måtte revideres.

Oppnevning og ledelse

Forskningsetisk utvalg bør ha en delvis uavhengighet til institusjonens ledelse, slik at saker kan løftes selv der det kan påvirke institusjonens rykte. Blant annet blir det krav om at også institusjonens systemer evalueres i uredelighetssaker dersom forslaget til ny forskningsetikklov går gjennom. Arbeidsgruppa mener derfor at Høgskulestyret, og ikke rektor, bør oppnevne medlemmene.

For å ha forankring i ledergruppa mener arbeidsgruppa at utvalget bør ledes av prorektor med ansvar for FoU. Alternativt kunne en tenke seg at den eksterne representanten (se Ekstern representasjon) ble utvalgets leder.

Kompetanse

Med den nye forskningsetikkloven kommer det krav til at utvalget skal ha nødvendig kompetanse i forskning, forskningsetikk og jus, og dette vil få betydning for sammensetningen.

Arbeidsgruppa har diskutert hvorvidt utvalgets medlemmer bør ha professorkompetanse. Det er imidlertid flere ansatte som har mye relevant kompetanse selv om de ikke er professor/dosent, og vi vil derfor ikke anbefale at dette blir et krav dersom medlemmene har nødvendig kompetanse for utvalgets arbeid.

HVL får en stor faglig bredde. Arbeidsgruppa ser det ikke som hensiktsmessig at utvalget blir for stort, noe som vil medføre at alle enheter ikke vil kunne bli representert. For saker der det vil kreves en bedre fagforståelse kan dette løses ved at det åpnes for at det kan innkalles inntil to sakkyndige til å bistå i vurderingen. I tillegg vil mye av forarbeidet og saksbehandlingen utføres på enhetsnivå (faglig nivå).

Geografi/studiested/campus

Ettersom det er tre høgskuler som nå slår seg sammen tror arbeidsgruppa det er avgjørende at dette tas hensyn til og foreslår derfor også at en geografisk representasjon bør tilstrebes.

Kjønn

Utvalgets sammensetning skal være i henhold til likestillingsloven § 13 om representasjon av begge kjønn i utvalg.

Ekstern representasjon

Loven setter krav til minst en ekstern representant. Arbeidsgruppa mener at den faglige bredden er ivaretatt av utvalgets interne medlemmer, og siden utvalget ikke bør være for stort anbefales det at en ekstern representant velges. En får også her mulighet til å knytte til seg nødvendig juridisk kompetanse, dersom interne medlemmer ikke har dette.

Antall medlemmer

Arbeidsgruppa har diskutert hvordan prosessen i utvalget blir dersom det skulle komme til avstemming. Med forslaget som foreligger er det fem ordinære medlemmer, noe som sikrer et flertall. Dersom dette antallet endres til et partall bør det vurderes om utvalget sin leder skal ha dobbeltstemme.

Vararepresentanter

Arbeidsgruppen ser den utfordring som oppstår når medlemmer kan komme til å melde forfall til møter eller er inhabile. Vi ber høringsinstansene vurdere om det bør stå i reglementet om oppnevning av varamedlemmer til utvalget (eks. 2 varamedlemmer (ikke personlig vara)).

Saksbehandling ved den aktuelle enhet (§5)

Betegnelsen «enhet» er benyttet her da det er uvisst hvordan organiseringen vil bli. Med enhet menes det nivå som per i dag omfatter fakultet eller avdeling, og der en dekan er enhetsleder.

Det er, og bør være, en forventning om at forskningsetiske saker løses på lavest mulig «nivå» i organisasjonen. Det vil si at saker i utgangspunktet meldes til eller tas opp i de aktuelle enhetene. Denne paragrafen er med i reglementet for å vise saksgangen og ansvaret, og det er viktig at det i det videre arbeidet utarbeides klare rutiner for melding av saker, saksgang og saksbehandling på dette nivået.

Ved at saker rapporteres fra enhet til forskningsetisk utvalg, selv om de er løst, får utvalget både en oversikt over sakene som kommer opp, samt at de kan velge å behandle saken på nytt dersom de mener det er behov for det.

Anonymitet og unntatt offentlighet

Et spørsmål som kan diskuteres, og som behandles forskjellig ved ulike institusjoner i dag, er hvorvidt saker som meldes anonymt skal kunne realitetsbehandles. I Stortingsproposisjonen står det imidlertid at institusjonene plikter å vurdere påstander i de tilfeller hvor melder er

anonym. I flere tilfeller kan det som oppfattes som, og meldes som forskningsetiske saker egentlig være en personalsak med grobunn i personkonflikter. Det er viktig å kunne fange slike saker opp tidlig i prosessen, noe som kan være vanskeligere ved anonym melding. Dette vil stille krav til en god saksbehandling.

I utgangspunktet har den innklagede krav på å vite hvem som er varsleren. I noen tilfeller kan det være hensiktsmessig å holde både varsleren og selve meldingen «skjult» for den innklagede i en begrenset periode for å sikre bevis.

Dersom varsleren ønsker det kan han eller hun holdes anonym ovenfor offentligheten og i saksdokumenter inntil saken er avgjort. Tilsvarende vil den innklagede kunne holdes anonym mens saken pågår, jf. offentleglova § 24.

Arbeidsgruppen gjør oppmerksom på, at det som supplement til §5, etter at reglementet er vedtatt, vil bli utarbeidet en veileder/rutinebeskrivelse om saksgang i uredelighetssaker, samt et meldeskjema med veiledning, som skal sikre at alle nødvendige opplysninger blir gitt ved en meldesituasjon.

Saksbehandling i forskningsetisk utvalg (§6)

Saksopplysninger

Dersom forskningsetisk utvalg velger å realitetsbehandle en sak er det enhetens (fagmiljøets) saksfremstilling som ligger til grunn. I gjeldende reglement for HiB står det «Sakens fakta og problemstillinger skal være klarlagt under den forutgående behandling i avdelingen og det tas ikke sikte på noen kontradiktorisk behandling i utvalget». Dette har arbeidsgruppa fjernet da det bør være mulig for Forskningsetisk utvalg å innhente flere opplysninger ved behov. I så tilfelle vil partene få uttale seg før konklusjon blir avsagt.

Uttalelse

Reglementet gir klare retningslinjer for hva det skal tas stilling til i en uttalelse fra forskningsetisk utvalg, dette følger av lovforslagets § 8.

Rapportering

Forskningsinstitusjoner skal rapportere saker om mulige alvorlige brudd på anerkjente forskningsetiske normer til Det Nasjonale Granskingsutvalget. Institusjonene må avklare om det er utvalgets uttalelse som skal legges til grunn som institusjonens endelige uttalelse, eller om saken skal behandles i institusjonens vanlige organer, for eksempel i rektoratet eller styret. Utvalgets uttalelse skal uansett følge saken og bli offentlig tilgjengelig senest når saken er

ferdigbehandlet ved institusjonen. Reglementet legger opp til at det er institusjonens ledelse som fatter endelig beslutning.

Det har vært diskutert hvorvidt det at forskningsetisk utvalg utarbeider årsmelding som forelegges Høgskolestyret burde beholdes i reglementet, slik det per i dag står i HiB sitt reglement. Selv om det mest sannsynlig ikke vil være mange saker som realitetsbehandles av utvalget må utvalgets rolle som rådgivende, forebyggende og kulturskapende i forbindelse med god forskningsetikk dokumenteres, men dette kan gjøres i en annen form.

Følger av brudd på redelighetsnormer (§7)

Ettersom forskningsetisk utvalg også vil kunne behandle saker utover de som karakteriseres som uredelige bør det synliggjøre en større bredde av mulige følger og sanksjoner den innklagede kan forelegges dersom han/hun finnes skyldig i brudd på anerkjente forskningsetiske normer. Eksempelvis vil listen i forslag til reglement kunne utfylles med sanksjoner av typen pålagt etikkopplæring, restriksjoner på å kunne søke eksterne forskningsmidler, miste muligheten til å veilede osv.

Kvalitetssikringssystem for forskning

Reglementet er en del av kvalitetssikringssystem for forskning som skal utarbeides for HVL i løpet av våren 2017. Når det gjelder arbeidet med forskningsetikk og redelighet er det avgjørende at dette reglementet ikke står alene men er del av et sett rutiner og veiledere som også vil omfatte grundigere beskrivelse av saksbehandling på enhets- og institusjonsnivå, samt meldeskjema med veileder for melder og regler for rettigheter for den innklagede.